

Példám képei

Egy manzárdőr feljegyzéseiből, Ungvár, 2005. október

Nem tudok visszaemlékezni arra, gyerekkoromban voltak-e példaképeim. Aligha, mert ha igen, akkor csak felidéződne Tell Vilmos, Dobó István vagy Nemo kapitány. De nem. Kiskamaszként is csak kedvenceim voltak, akikre valamely tulajdonságaik vagy cselekedeteik miatt felnéztem, de sem Kempelen Farkas, sem Öveges professzor nem vált eszményképemmé, mint ahogy kicsivel később Kulin György vagy Fred Hoyle sem, akik pedig egyszerre voltak nagy csillagászok és jó írók, beváltván azt a kettős ideált, amit akkoriban én is magam fölött lebegőnek gondoltam.

Kései kamasz koromban közvetlen környezetemben többen is nagy hatással voltak rám, mai fejjel visszagondolva a rajongásom egyikükhöz bizony hasonlatos volt ahhoz, mint ahogy példaképéhez viszonyul az ember – de ez akkor nem tudatosult bennem.

Aztán, eszmélésem későbbi szakaszaiban a hasonulás helyett a különbözés, a hit helyett a kétely, a feltétlen tisztelet helyett a fanyalgó kritika lett a sajátom, s ez kizárta, hogy az életben valaha is idolként tekintsek bárkire-bármire, és valamely kész sémához való igazodás könnyebbségével nézhessek szembe problémáimmal. A nagy különök, a sehová sem besorolhatók, a szent örültek és a magányos farkasok váltak kedvenceimmé. Mivel azonban sem a devianciában eléggé következetes, sem a tehetségben eléggé megszállott nem voltam, így jó úton jártam afelé, hogy a mindent visszamenőleg is igazoló börtönt, elmegyógyintézetet vagy az öngyilkosságot elkerüljem, és idegenültségem, ahelyett, hogy megigazulnék általa, ócska szereppé váljon, pózzá sekélyesedjen. Miután a nonkonformizmusomat komfortossá laktam, félek, többé már nem sikerülhet tartalommal, igazi figyelmet ér-

demlő teljesítménnyel felruháznom különbségem csupasz vázát, és tinédzserkorom riasztó lármafajaként ma is jelzi örök beteljesületlenségemet.

Minderre két friss haláleset döbbsített rá.

Nem ismertem személyesen **Eörsi Istvánt**. Ám abban a szerencsében volt részem, hogy – talán két éve – levelezésben álltunk. Rendszeres kapcsolattartásról persze nem számolhatok be, nagy ritkán váltottunk csak rövid üzenetet, leginkább egymás írásaira reagáltunk. És nemcsak én az övéire. Figyelt rám, olvasta publicisztikáimat, pár okos szóval reflektált a neki tetszőkre, ami nagyon jólesett. A kettős állampolgárságról tartott népszavazás tanulságait megvonó egyik januári cikkében pedig – ezt joggal gondolhatom valódi megtiszteltetésnek – hivatkozott a témában írt kistanulmányomra, idézett is belőle. Ezek után talán mondanom sem kell, hogy *ebben a kérdésben is egyetértettünk*. Ahogy az említett cikkét (Utószó, Népszabadság, 2005. jan. 7.), úgy néhány továbbit is még kéziratban, nyers formájában megismerhettem; íróember részéről ezt a bizalom legszebb és legsúlyosabb gesztusaként értékeltem.

A kíméletlen őszinteségét csodáltam leginkább. A bátorságát, amellyel azokat az igazságokat is kimondta, amelyek őrá nézve is kínosak voltak. Ahogy magával szemben is könyörtelen tudott lenni, és szembenézett múltjával, jelenével (szókimondására a halálos betegségével kapcsolatos megnyilvánulásai lehetnének a szélsőségesen „jó” példák). Ahogy megalkuvást nem tűrő következetessége oda vezetett, hogy a magyar szabadgondolkodás lelkiismeretét vált. Ahogy nyelv, nemzet, származás, vallás dolgában ugyanolyan kérlelhetetlen tudott lenni, mint az apró emberi vagy nagy filozófiai kérdésekben. Ahogy mindig azt mondta, amit gondolt. És mindig azt gondolta, amit érzett.

96 Ezt utánacsínálni! Igen, ha valaha mégis rászánnám magam, hogy példaképet válasszak...

Pedig, azt hiszem, sokkal többen gyűlölték, mint szerették. Az igazságnak is van kritikus tömege, amely a legtöbbször számára elviselhetetlen. Neki a nyakába volt kötve a detonátor, bármikor a levegőbe repíthette a hazugságok és üres szövegek építményeit, nem törődött azzal, ha az ő fejére is hullik a törmelék. Ezért is tekintették első számú közellenségüknek a látszathazafiak, a frázismagyarok és a szlogeneuropéákat.

Igen, valahogy így, így kellene. De amennyivel kisebb és szálnalmasabb az én világom annál, amiben ő élt, legalább annyival vagyok gyöngébb és esendőbb én is őnála. Szerény vigasz, hogy ellenfelekből, támadókból, haragosokból is ugyanennyivel hitványabbak juthatnak csak nekem.

A Szépirodalmi Társasága többnapos fesztivált szervezett, ennek egyik programja azt a címet kapta, hogy „Segítséggel élők”. Amikor meghívást kaptam rá, és megtudtam, mit is fed a cím, többek között ezt válaszoltam a későbbi színpadi beszélgetésünket is vezető Gács Annának: „...ez engem igazán soha nem foglalkoztatott; íróként legkevésbé. Ez nem jelenti azt, hogy mesterségesen és szándékosan kerülném a témát, de ahogy nem szoktam íróként az időjárással foglalkozni, ugyanúgy a saját fizikai állapotommal sem. A mindennapok szintjén persze egyre több problémát kell megoldani, de hát ugyanilyen probléma az, hogy időnként enni, inni kell, meg hogy hidegben fel kell öltözni – de ezek a dolgok erőteljesen kívül esnek az irodalmi érdeklődésemről. Ahogy nem jut eszembe hosszan értekezni arról, milyen lehetetlen ez az ideális világ, úgy a saját állapotom sem képezi témámat. Még a naplomban is elég ritkán említem. Nem szeméremből vagy szándékos elhallgatás okán, hanem mert nem foglalkoztat, nem érdekel, nem tartom lényegesnek. De fogalmazhatok úgy is: sokkal súlyosabb hátráltató körülményekkel kellett életemben

szembenézni: politikai, nyelvi-nemzeti(ségi), földrajzi, családi adottságok, ezekhez képest egy kis mozgássérültség már meg sem kottyán. ... Annyi minden lett volna, ami kialakíthatta volna kisebbségi érzésemet, frusztráltságot, annyi minden tehetett volna keserűvé, szorongóvá – mégsem történt meg. ... Engem, úgy érzem, az irodalom, a művészet, a zene, újabban a korlátlan kommunikáció révén kiemelt abból a helyzetből, amibe beleszülettem. Ha a »kárpataljaiágom« felülemelkedtem, akkor nehogy már a kerekesszékek fogjon ki rajtam!”

Nagyjából ugyanezeket a gondolatokat mondtam el a Petőfi Irodalmi Múzeumban sorra került beszélgetés során is, és úgy tapasztaltam, a mellettem ülő „két bÉna és egy vak” is hasonlóan vegyes érzelmekkel fogadta, amiért ezúttal fizikai állapota okán kapott meghívást. Az eleinte riadt közönség láthatólag hamar feloldódott, és látva, hogy díjazzák élceimet, még azt az ízetlenséget is megengedtem magamnak, hogy kijelentsem: legközelebb örömmel elmegyek a potenciálisan prosztatarákban elhalálozó középkorú férfiak találkozójára. Egyetlen mondatos zárszavában Vámos Miklós kicsit rám is piritott. Értsük meg, mondta, hogy erre a találkozásra nem nekünk, hanem nekik volt szükségük.

Egy ideje Magyarországra utazni most már azért is jó, mert találkozhatunk ott tanuló gyerekeinkkel. Nagyjából havonta egyszer hazaruccannak ugyan, de jólesik, ha közből is láthatjuk őket. Kolos most nem tudott feljönni Veszprémből, így csak Csöngével randevúztunk Budapesten.

Hála az ezúttal zökkenőmentes határátkelésnek és az egyre hosszabb autópályának, egyenesen Ungvárról indulva két órával a tervezettnél korábban érkezünk a Hősök tereire. Szépen süttöt a nap, kiültünk a Múcsarnok teraszára. Balázs István barátunk éppen ráért, odajött, vele kávézhattunk és beszélgettünk – és vártuk, hogy a korai érkezésünkről időben értesített Csönge lányunk is megérkezzen a barátjával még az irodalmi est előtt. Mi beszélgettünk, de a lányunk csak nem tűnt fel, pedig két órával korábban a telefonban már azt mondta, hogy elindultak. Alig fél óra volt hátra a kezdésig, amikor végre elénk penderül ártatlan pofácskával. Kérdésünkre, hogy mi tartott ilyen sokáig, elég furcsa választ adott. „Répát etünk az alagúton.”

Ezt olyan mulatságosnak találtam, hogy már ott elhatároztam, ezt a mondatot egyszer nekem le kell írnom. Most megtettem. (Kiderült, a Lánchíd felé tartva útközben még elhatározták, felmásznak az alagút fölötti hegyrészre, oda, ahonnan épp belátni a ki-be gördülő kocsikba, mert „nagyon izgi” megfigyelni a vezetőket és utasokat akkor, amikor ők nem tudnak róla. És mivel volt náluk egy sárgarépa, hát azt ott kettesben elropogtatták. Hiába, ilyen a szerelem.)

Csodálkoznék magamon, ha egy éven át változatlan formában tudnám fenntartani a honlapomat. Már-már mániákusan „átcsinálom”, szinte félévente, mert mindig kiderül, hogy a korábban kialakított rendszer valamiért nem megfelelő. Amit most üzemeltetek, az az áttekinthetelenségig bonyolult, agyon van terhelve keresztlinkekkel. Az egységek és alegységek, ezen belül a rovatok és alrovatok sűrű labirintusában lassan magam sem tudok eligazodni. Ráadásul minden betűzést, linkelést, besorolást, földali kiemelést „manuálisan” végzek (vagyis vizuális szerkesztővel), mivel programozni nem tudok, és így nem automatizálhatom az egyes munkafázisokat. A fiam, aki pedig éppen harmadéves programozó matematikus, már hosszabb ideje firol, hogy térjek át modernebb technikára, ő megtervezi, amit kell, nekem más dolgom sem lesz, mint „felnyomni” az anyagokat. Hát most ennek is eljött az ideje: készül a nagy, globális portálunk, ő azt találta ki, hogy az Ukrájnával és Kárpátaljával kapcsolatos magyar sajtóhíreket fogja egybegyűjteni, én meg egy-két alrendszer birtokolva építhetem irodalmi virtuálémat. Levélben és

cseten tartjuk a kapcsolatot Ungvár és Veszprém között, így épül az új honlap, olykor éles viták árán. Most látom csak, mennyire más egy programozó és egy felhasználó viszonya ugyanahhoz a problémához.

Pedig amúgy szinte mindenben egyetértünk. Néha kicsit meg is ijeszt, egészséges dolog-e, ha egy húszéves fiatalember ugyanúgy tekint a világra, mint ötvenhez közeledő apja. Bár az érdeklődése és az ízlése más, az értékítélete úgyszólván azonos az enyémmel, a miénkkel. Miközben Csöngé állandóan fut, pezseg, habzsol, nyüzsög, Kolos otthonülő, és hozzám hasonlóan életcéljának azt tekinti, hogy íróasztal mellett ülve és legkedvesebb foglalatosságát űzve tudjon megélni abból, amit létrehoz, megalkot. (A különbség annyi, hogy én szöveget írok, ő meg szoftvereket.) Ezt látta tőlem, ezt vette át.

Bevallom, épp eléggé meg is döbbenett, amikor évekkal ezelőtt megadott kérdésekre válaszolva egy iskolai dolgozatában azt írta, én vagyok a példaképe. Egyszerre voltam meghatva és megsértve. Éró kamasz szemében „jó fejnek” lenni nem akármilyen eredmény, nyugtáztam jólesően, ámde hogy jövők ahhoz, hogy bárkinék is... Ha egyszer én nem választottam magamnak vezércsillagot, engem se tekintsen senki követendő mintának, gondoltam. Meg hát a magam tapasztalatából és olvasmányaimból kiindulva azt sokkal természetesebbnek tartottam, ha a fiú előbb-utóbb fellázad apja ellen, szembefordul vele, semmint ha nyomdokaiba lép. Vajon mit csináltam rosszul, hogy még mindig felnéznek rám a gyermekeim?

Igen, eljön az idő, amikor meg kell tagadnunk mesterünket.

Épp annyi időös voltam, mint most a fiam, amikor Beregszászba-járó lettem. Ez az Ungvártól 70 kilométernyire fekvő kisváros akkori életében igen jelentős szerepet játszott, és fordulatok sorát hozta életembe. Új szerelmeim vonzottak ide és új barátaim honosítottak meg, révükön egy-két év alatt itt tanultam meg a „másképpen gondolkozást”, ezek az új és roppant szenvedélyes kapcsolatok szakítottak ki családi meghatározottságomból, ezek billentettek ki bigottul tudományos és már-már vulgárisan materialista világképemből. Pedig akkor már verseltem, de fogalmam sem volt a líra mélyrétegeiről, semmilyen viszonyom nem alakult ki a transzcendenciához, a tudatalattihoz, a titkoshoz és sejtelmeshez. A költészetet valami racionalis szövegtechnikának gondoltam, nem pedig lélektani mélyfúrásnak. Itt, Beregszászban kellett huszonegy-két-három évesen megértenem a művészet lényegét, az esztétikum megannyi (többek között lukácsi) sajátosságát, itt mélyült el zeneértésem, itt ismertem meg magamat. A delphoi jósdá lett nekem Beregszász, és Apollón papnőjét úgy hívták, hogy Horváth Anna.

Bár autodidakta művész volt, szobrai, kerámiái, érmei, grafikái révén a kárpát-aljai kisvárosból kilépett a nagyvilág tágasságába. Ösztönös tehetsége és megszerzett elméleti tudása jelentős alkotóvá tette annak ellenére, hogy kivitelező technikája gyakran látszott bizonytalannak. Rám nem is mesterségbeli tudásával hatott, hanem sokkal inkább az alkotás folyamatáról vallott nézeteivel, művészi hitvallásával, világszemléletével, a nagy összefüggéseket kereső hajlamával, a mindenkor újra és ismeretlenre való fogékonyságával, létértelmezésével, egyszerre archaikusan mitikus és modernül szekularizálódott valóságfelfogásával. Ő tanított meg arra, hogy kételkedjem a látszatban, és mindig mindennek a fonákját is megnézem, hogy kerüljem a készen kínált sémákat, s hogy az igazságot ne valami hatalmas és változhatatlan monolit kösziklának képzeljem el, hanem szilánkok sokaságából sokféleképpen összerakható viszonyrendszernek.

Mindez óriási hatással volt rám. Mai fejjel ítélve: Horváth Anna akkor néhány évig a példaképem volt, még ha ezt bevallani rösteltem is.

Am eljön az idő, amikor meg kell tagadnunk mesterünket. Esetünkben ez nem járt semmiféle látványos szakítással (Anna életében voltak ilyenek!), még igazi

szembefordulással sem. Annyi történt, hogy elmaradtam Beregszászból, mert a két-kedés éppen ötöle tanult nagyszerű képességét egy adott ponton túl vele szemben is alkalmaznom kellett. Évekig maradéktalanul alávetettem magam hatásának, ám a végső kisajátításnak ellenálltam. Mindent elhoztam, amit megtanultam, de önző módon magamat mégis megtagadtam tőle. Hitelt kaptam egy életre, és nem fizettem vissza semmit. Húsz éve már, hogy nálam kamatozik ez az adóság.

Hogy nem én voltam az öntörvényű tanítvány, aki szembeszegült, hanem bölcs mesterként *ezt is ő akarta így*, azt egészen pontosan tudom azóta, hogy Annát végső pihenésre a delphoi jósda szent kövei alá elhelyezték Beregszászban.